

Да попаднеш в Китай....

Да попаднеш от Запада в Китай през 2000 година, означава да преживееш предела на столетията не просто като промяна, а като драстично вътрешно преобръщане. А какво да кажем за човек, който почти не е напуснал родните си Балкани и почти е нямал представа от чужбина, а от такава далечна чужбина като Азия, още по-малко.

Тогава не знаех, че прекосявам континента не като българка и балканка, а като европейка и западнячка, че даже и като „потенциална“ американка. Но много скоро научих на китайски „ю пу шъ мей гуо рен“ („не съм американка“). Вземали са ме и за францужойка, за каква ли не, каквато не съм – голямото разстояние предполага трудно достигане до самоличността, независимо на коя от страните. Така постепенно разбрах, че съм „обобщена“, в очите на китайците. Никаква Източна Европа, никакви Балкани не съм обитавала (освен за студентите, на които преподавах, и за колегите ми) – за обикновения китаец аз просто бях „вай гуо рен“ (чужденец). И това е съвсем нормално.

Въпросът е какво да правиш в Китай, първо, балканската си физиономия, после славянската, както и цялата си персона, която си градил в родната си среда, щом много скоро разбираш, че съвсем не ти вършат работа в общуването. В Китай не те питат какво си бил някъде си, а от колко време си в Китай – т.е. колко познаваш новото си място, а и новото си лице; колко си ориентиран във всякакъв смисъл. Това е решаващото умение в Азия; по това ти умение те преценяват, приближават, „консумират“. Ако нямаш тази ориентация, на китайския пазар тебе ще купят, а ти дори ще забравиш за какво си отишъл. Тази мярка не е по желание, а задължителна – от нея зависи цялостното отношение към теб и усещането ти в Китай.

Какво значи ориентация в Китай – преди всичко познание, като за основа на познанието си приемеш, че в тази страна всичко е по-различно от онова, което очакваш и знаеш. Каквото и да ви-

Кулата „Дзинмао” на 88 етажа в модерния квартал
Пудун в град Шанхай

Мавзолеят на Мао Дзедун на площад „Тянанмън“

Главната търговска улица „Нанкин“ в старата част на Шанхай.
Магазините работят, докато има купувачи.

Китайско семейство на разходка на площад „Тянанмън“

Чайната плантация на семейство Ху в с. Шуанфън в околностите на езерото Сиху

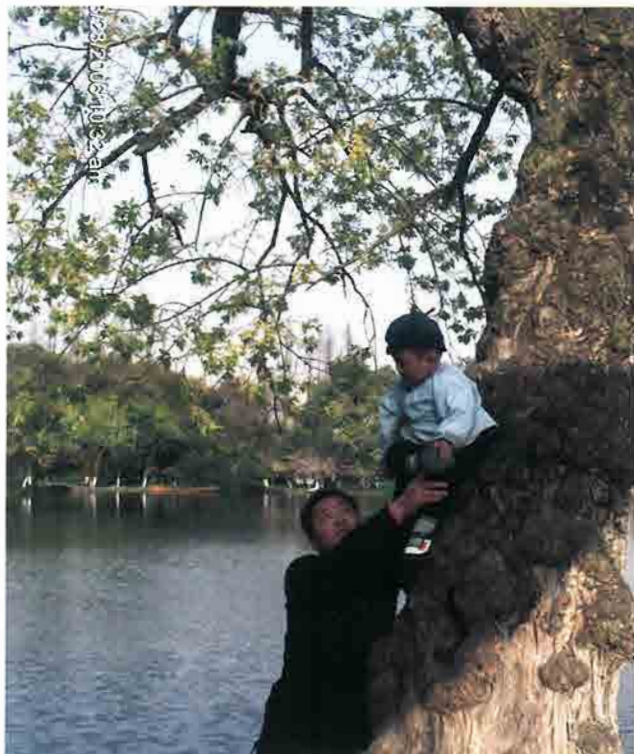

Главният готвач на изискания ресторант „Лаошъ” в Пекин разрязва един от най прочутите специалитети – печена патица по пекински, приготвена по рецепта от 1835 г.

Произведение на китайската кулинария – дракон, съчленен от моркови, с който китайски готвач от Ханджоу отправя послание за мир към български гости.

Скулптура на дегустатор на чай пред единствения в Китай Национален музей на чая, с. Шуанфън

Езерото Сиху е любимо място за отмора на жителите на Ханджоу.

Китайски калиграф изписва с йероглифи имената на туристи.

Бродерия върху коприна

Пейзаж от Суджоу

Една от прочутите градини в град Суджоу

На Великата китайска стена младите „заклучват“ любовта си с катинари с червени панделки.

Всичко в Китай е изкуство...

диш, не прави заключение според своите критерии. Китайците винаги имат свои критерии, тях трябва да изучава чужденецът. С други думи, не просто да гледа, а да вниква в другата координатна система или поне да знае, че има такава. Китайската реалност не е европейската реалност. Например виждаш на зеленчуковия пазар магданоз и се радваш, че ще вдъхнеш роден домашен мирис, ала това не е магданоз и миризмата е абсолютно друга. Или гледаш как играят „тай чи“ (китайската гимнастика), която по бавните и плавни движения много прилича на балет, но не е балет, а вид бойно изкуство в забавен каданс. Или отваряш сутрин прозореца и виждаш възрастни хора да „спортуват“, като ходят назад или се блъскат в дърветата, за да изхвърлят лошата си енергия – такива ми ти гледки.

Затова китайците твърде често имат различни решения на проблемите. Традиционната им хилядолетна медицина е един от примерите – при стомашни проблеми трябва да спреш яденето на ориз и да започнеш да ядеш хляб; при настинка трябва моментално да откажеш чая и да пиеш само вода; лимонът при температура е противопоказан; сърцебиенето китайският доктор започва да лекува от черния дроб; при болка в показалеца се назначава първо снимка на шията. Затова и не се изненадах толкова, когато за преглед на очите в очния кабинет ме прие стоматоложката, при която бях предишния ден.

Китайската кухня е също едно нестандартно решение на проблема хранене и е абсурд, да се обясни без вкусове. Различността ѝ се усеща дори от онези, които са я опитвали само извън Китай – най-честият им въпрос е дали е истинска! Оригиналното китайско готвене е базирано на различните подправки, на различната техника на приготвяне и на различната комбинация на съставките. Например за варенето си имат неотменно правило колко време да се вари каквото и да е продукт; слагат захар във всяко ястие, било то десерт или кебап (затова и не предлагат отделно десерт). Най-атрактивните са пържените картофи със захар и доматената салата също със захар. Когато бяхме на гости на едно китайско семейство, те сложиха специално повече захар в доматите, за да покажат суперуважение.

Външно погледнато, съвсем случайно се оказах в Китай: в последния момент научих за конкурса на Министерството на образованието и науката в България за лектор в Пекинския университет за чужди езици и си погатах документите. Но от гледна точка на любопитството ми към културата и философията на Изтока или

от ирационалната гледна точка на съдбата – може би не толкова случайно. Стъпиш ли обаче в Китай, интересът към китайската философия веднага се трансформира в интерес към самите китайци, към техния характер и поведение, към китайския живот. Една новозеландка се дивеше много на някаква китайска случка след 17 години живот в Китай. Тя вметна, че да се учудваш, това е постоянното състояние на чужденеца в Китай, и е абсолютно права.

„Само в Китай е възможно това!“ – една от най-честите реплики на чужденеца, а и на китайците. С каквато амбиция се хвърлят да градят огромни проекти – Великата китайска стена, новопостроеният Велик язовир, новата железница до Тибет (най-високата в света) – все граничещи с нечовешки мащаби, така и с филигранен стил извайват малките неща, които обожават не по-малко. Изобщо смяната на мащаба не е била проблем никога за китаеца и това ме е втрещявало буквално. В Парка на света културните световни паметници бяха показани в детайлни макети, но в различни мащаби. Така Парижката Света Богородица се оказва колкото Тадж Махал, но и съизмерима с африканската и индианската колиба, Великия каньон, Ниагарския водопад (ако не четеш под табелката мащаба). Сякаш влизаш в умален макет на света, нивелиран и докаран целия в един парк, където без много пътуване можеш да го разгледаш, че и да придобиеш представа от релефа му.

Първите ми впечатления бяха свързани с пространството на Пекин: едно плътно хоризонтално пространство, гъмжащо от хора, и мощният вертикал на високите сгради. Това е поразяващо като визия. По друг начин ме впечатли един шофьор, който си пееше в претъркания автобус, без сянка от умора и напрежение. Още тогава разбрах, че китайците по-лесно прикриват умората и разгрознеността си, а песента не ги напуска, каквото и да става.

Широкото пространство стопява усещането за многолюденост: над всичко преобладава Градът с голяма буква, градящ се с мислене за бъдещето; извисяват се огромни жилищни сгради, които чакат своите богати обитатели, но вечер фасадата им се осветява и участва в ансамбъла на града. Градостроенето на днешния Пекин досущ възпроизвежда най-стария план на едно модерно равнище (виждала съм само картата на града от 1936 г., но съм сигурна, че небесният град има митологична структура, зададена от боговете) – главните пътни магистрали са вписани кръгове, а декоративно стърчащите стари врати имат важно топонимно значение и до днес. Старите стени са срутени, но и до днес китайците застеняват по всякакъв начин: стени ограждат кварталите

и кампусите в градовете; стени са оградите на селските къщи (при строеж първо се издига оградата, после къщата); уличките по селата и в хутонгите са улички между стени, тъй като къщите гледат навътре към себе си; даже селските синори някъде са самотно стърчащи тухлени стени след полето. Убедих се и в една друга функционалност на стените по време на епидемията (атипичната пневмония) през 2003 г.: само за секунди Пекин беше затворен, изолиран, сепариран, за да се постави под контрол разпространението на болестта.

И китайските йероглифи, погледнати визуално, са стени на лабиринт. За чужденеца те са непрекъснатото напомняне, че колкото и левият бряг на Яндзъ в Шанхай да прилича на Москва, а десният – на Ню Йорк, все пак това е Китай и само в Китай е възможно това невъзможно съчетание. Йероглифите респектират и напомнят, че Китай е загадка без разрешение. В същото време те не са прости знаци, а истории и екстракт на китайската ментална и ценностна система. Например йероглифът за добро („хао“) е стилизираната фигура на майка с дете; глаголят „съм“ се изобразява с три знака, които означават „човек под слънцето“. Както ние възприемаме китайските йероглифи, така китайците възприемат латинската азбука и кирилицата (когато не я разбират) – като пиктограмно писмо: повече като картина, отколкото като символ. Изобщо те възприемат света изключително визуално, а Аристотеловата метафора им създава особени трудности.

Обичам да откривам този град – Пекин: запазените тесни хутонги, дъхавите пещи за хляб на уйгурите, пазарите за антични вещи. Разбира се, това откривателско настроение мога да реализирам само с велосипед – вездесъщото превозно средство на Пекин, любимото ми ековозило в Китай. Така е най-лесно да се влее човек в морето от човечи, където вече няма китайци и чужденци, а само велосипедисти срещу водачи на моторни превозни средства, както ги наричат в ВГ. Правилата също важат за всички: първият винаги има право. Това означава, че и да се дереш да съобщиш на колхоздъча пред тебе, че бързаш, в нормалния случай той няма да ти даде място и ти ще го следваш, докато имате общ път.

Обичам да излизам на лов за музика. Никога не знам на какво ще попадна и това леко хазартно чувство не се утолява. Знаем, че ще бъда изненадана от находката, и като се върна, ще имам още една нова среща чрез музиката. А това, че пиратските дискове са евтини, прави удоволствието по-голямо и несекващо.

За ухото на току-що дошлия чужденец китайците са шумни и

истински присъстващи: за разлика от японците например. Човешкият глас все още преобладава в озвучаването на големия град. Надвиква дори шума от моторите на колите, които препълват пекинските широки булеварди. Някои по-сърцати шофьори след неуспех в състезанието между клаксоните зарязват натискането на клаксона и започват просто да викат, като си вярват, че ако свирката не се чува, то гневният глас – непременно. „И куай, и куай, и куай...“ – дера се продавачът на билети, същинско импресарио на шофьора, каскадьор, с една ръка протегнатата във въздуха във викаща позиция, сякаш готов всеки момент да полети, а всъщност това е удобната позиция да може да скочи от стъпненката и да вербува още някой клиент. Това са тези, които обслужват микробусчетата – заради конкуренцията с другите те трябва да ги надвикат, но преди това трябва да надвикат шума на тъмнещия град. Гласовете им, хрипливи и граещи, са просто едни оръдия на труда на професията „викач“. Дори автобусите от обществения транспорт с техните кондуктори се включват в това състезание. Чуели ли ги човек, има чувството, че ще ги сънува години наред.

През лятото жени на средна възраст и по-възрастни, живеещи в един и същ кампус, се събират и танцуват на по-широките места по тротоарите, отстрани на нестихващото движение от велосипедисти и коли, под акомпанимента на барабани и чинели в ръцете на също възрастни мъже от махалата. Подрегени в няколко редици около 15 жени, облечени в специална униформа (в Китай всяка група има униформа), размахвайки ветрила с двете си ръце в едно и също темпо и в размерени крачки, следвайки водачката си, се движат напред и назад, наподобявайки танца на змията. Целта отново е просто гимнастиката (в Китай всичко, което се прави, е с определена „полезна“ цел). Сякаш тези отиващи си от активната възраст хора показват най-спокойно себе си, съществуването си, на най-шумното социално място – на улицата. Там има място за всички и няма по-важен и по-малко важен. Нашите възрастни хора не се радват на такова самочувствие.

Чисто външно китайците са невероятна гледка. Расовите черти може и да ги сближават, но поведението и облеклото правят буквално исторически срез на времена и нрави: от рубашките, ватенките, старомодните сака от 50-те, коковете с лак, традиционните обувки-папуци, до изрусените и покестенелите младежки коси, посинелите зеници (с лещи).

В японските автобуси всеки е забил нос в някой комикс или вестник и никои никого не поглежда. А в китайските непрекъснато

чуваш някое „веййй, веййй“, с което започва гълъг и очевидно цвист разговор по мобилния телефон. Докато се пътува, се спи, четете, слуша музика, уреждат се срещи и даже се правят бизнес преговори. Така че от тая гледна точка китайците изглеждат много темпераментни и сякаш борещи се за място в пространството. В автобуса всеки предпочита да се чувства като в собствената си кола – независим и сякаш наоколо няма други хора. Ако не е препълнен автобусът, виждаш как всеки е седнал на едната от двойните седалки, почти един след друг, но не един до друг, и то от външната страна. Не знам дали това не е един от примерите за китайския индивидуализъм, който пречи на успеха на китайския футбол. Една китайска пословица казва: един китаец може да надвие един японец, но двама китайци не могат да надвият двама японци. Така самите китайци обясняваха защо не можаха да вкарат нито един гол на световното първенство по футбол.

Дали пък всичко не започва от миризмата? Китайската миризма е също коренно различна. Първия път, когато влязохме в китайския ни дом, в общежитието за чуждестранни експерти, ни посрещна специфична миризма. Колкото и да дезодорирах и да се мъчех да населя жилището с нашата миризма, сякаш не се получаваше. Месеци наред свиквахме, докато се взаимопроникнахме с миризмата на жилището. Дори гървото на мебелите миришеше по-различно. Различието идва още от различните подправки, билки, зеленчуци (дори и тези зеленчуци, които познаваме, имат като че ли друг вкус). Някои от подправките са толкова различни, че не могат да се обяснят. Всичко възможно абсорбира и излъчва миризмата на китайските подправки. Особено по време на обяд, когато сградите и улиците замирисват на китайска кухня. Така по обед тази миризма доминира над останалите миризми на града, както човешкият глас доминира над клаксоните. Това е особено подкупващ, незабравим мирис, който, за съжаление, ще се изгуби. Заради урбанистичния прогрес на града вече почти е на изчезване миризмата на сладки печени червени картофи по улицата (некат се на жар в подвижни варели-фурни). Вече започва да преобладава много познатата миризма на почистващи препарати, особено в големите магазини. Просто започва да мирише на мегаполис.

Ако говорим за китайски уют, най-уютно е усещането в хутонгите и старите градове на Китай – Пиняо, Лидзиян, но това също е друга голяма тема – Китай не е държава като държава, че да я опишеш в едно есе.

Посоката, в която върви днешното китайско общество, е по-

соката на „отваряне“: отваряне към другите светове, особено към Запада. Доскоро взаимоотношенията на Китай със Запада изглеждаха като от сневниците на пътешественика Марко Поло и повече литература, отколкото реалност. Има една история: дошли чужденци с дарове за китайския император, а той ги отпъдил с думите, че Китай може да произведе всичко, от което се нуждае. Китайския император го няма, за да научи, че днес Китай може да произведе всичко, от което светът се нуждае! Един от най-поучителните уроци за чужденеца в Китай е да отвори китайската карта на света, буквално завъртаща земното колело. Тогава ще види, че Европа и Америка не са центърът на света; те се оказват далечният Запад и далечният Изток на Китай, който е в самия център.

Доц. д-р Светлана Стойчева